

Herman Hese
UMETNOST DOKOLICE

Herman Hese

UMETNOST
DOKOLICE

MIBA **NARODNA**
BOOKS **KNJIGA**

2023.

Naslov originala
DIE KUNST DES MÜSSIGGANGS
Hermann Hesse
© Suhrkamp Verlag Frankfurt am ain 1973

Izdavač
Miba books, DOO
Dušana Vukasovića 33, Beograd

Za izdavača
Miloš Seferović

Urednik
Žana Jevtić

Suizdavač
Narodna knjiga
Novaka Miloševa 12, Podgorica

Prevod
Gordana Timotijević

Lektura i korektura
Ivana Stijović

Priprema za štampu
Aleksandar Petrović

Plasman za Crnu Goru
+382/20-232-230
+382/69-025-535

Plasman za Srbiju
011/713-80-36
065/2783-448

Tiraž
1.000 primeraka

Štampa
Neven, Beograd

www.mibabooks.rs

Sadržaj

UMETNOST DOKOLICE	9
O PUTOVANJU	19
RARITET.....	32
SEPTEMBARSKO JUTRO NA BODENSKOM JEZERU	36
BESANE NOĆI.....	45
NA GOTHARDU	51
OBLACI.....	59
SMAKNUĆE.....	64
O UŽIVANJU U LEHOTAMA PRIRODE.....	66
IZ PREPISKE JEDNOG PESNIKA.....	73
NOĆNI PAUNOVAC	87
ŠETNJA KROZ VAZDUH	97
JEDAN DAN NA PUTU	104
ISPRED JEDNE BAČIJE U BERNSKOJ VISIJI.....	114
MUZIKA	119
UNUTRAŠNJE BOGATSTVO	127
DOMOVINA	131
U PROLEĆE.....	134
BELEŠKA S PUTOVANJA.....	136
IZGUBLJENI DŽEPNI NOŽ.....	140
VEČERNJI OBLACI	146
AKVAREL	152

NEMIRNE MISLI.....	158
LETNJA VOŽNJA ŽELEZNICOM.....	164
ŽAL ZA JEDNIM STARIM DRVETOM	170
IZLOZI PRED BOŽIČ.....	176
SUPROTNOSTI	183
KAD DOĐE JESEN	189
VOŽNJA SPLAVOM	196
JEDNOM U VIRCBURGU	202
NEDELJA S KIŠOM.....	208
POVRATAK NA SELO.....	213
CINIJE	217
MALI IZLET U PLIVAČKI SPORT.....	223
ČITANJE U KREVETU.....	229
DOMOVINA PO IZBORU.....	236
ISTRESANJE KNJIGA.....	238
LEPOTA LEPTIRA	245
SEĆANJA NA BAZEL	249

„Da u suštini nisam izuzetno radan čovek, kako bih došao na ideju da izmislim hvalospeve i teorije dokolice. Rođeni, genijalni dokoličari nikada ne rade tako nešto.”

Herman Hese (1928)

UMETNOST DOKOLICE

Jedno poglavlje umetničke higijene

Što se duhovni rad više prilagođavao moćnoj industrijskoj delatnosti bez tradicije i ukusa, i što su se nauka i škola revnosnije trudile da nam oduzmu slobodu i ličnost i da nam od malih nogu na silu uliju u glavu bezdušno naprezanje, sve je više, pored nekih drugih staromodnih umetnosti, nestajala i umetnost dokolice, i pored toga što je bila tražena i upražnjavana. Kao da nikada u tome nismo ni bili savršeni! Na Zapadu su se lenjošću razvijenom do umetnosti u svim vremenima bavili samo naivni amateri.

Utoliko je i čudnije da u naše doba, kad mnogi s čežnjom gledaju prema Istoku i trude se da dosegnu malo radosti iz Širasa i Bagdada, malo kulture i tradicije iz Indije i malo ozbiljnosti i dubine svetišta Buda, samo retko ko poseže za onim što mu je na dohvat ruke i retko ko teži da dokuči nešto od one čarolije koju osećamo da do nas, dok čitamo orijentalne pripovetke, dopire iz mavarskih palata s hladnim izvorima.

Konačno, zašto mnogi osećaju neobičnu radost i smirenost dok čitaju ove pripovetke, „Hiljadu i jednu

noć”, turske narodne priče, i najdivniju „Knjigu papagaja”, Dekameron istočnjačke literature? Zašto je jedan tako tanani i originalni mladi pesnik, kao što je Paul Ernst, u svojoj „Princezi Istoka” toliko često sledio ovu staru nit? Zašto je Oskar Vajld tako rado tamo smeštao svoje savršene fantazije? Ako hoćemo da budemo iskreni i ako ne uzmemo u obzir nekoliko stručnih orijentalista, moramo da priznamo da debeli tomovi „Hiljadu i jedne noći” nisu po sadržaju nimalo iznad Grimovih bajki, niti iznad bilo koje od hrišćanskih priča srednjeg veka. Ali, ipak ih čitamo sa zadovoljstvom, brzo ih zaboravljamo, jer liče jedna na drugu kao jaje jajetu, a onda ih ponovo uzimamo i čitamo sa istim zadovoljstvom.

Otkuda to? Često se to pripisuje lepoj, izgrađenoj umetnosti pripovedanja na Orijentu. Ali, tu ipak preценjujemo sopstveni estetski sud: ako su kod nas tako malo bili cenjeni retki, istinski pripovedački talenti naše sopstvene literature, zašto da trčimo za strancima? Ne radi se, dakle, ni o uživanju u pripovedačkoj umetnosti, ili bar, ne samo o tome. U suštini, za ovo imamo veoma malo smisla; pored grubo materijalnog, mi pri čitanju tražimo samo psihološki i sentimentalni podsticaj.

Pozadina ove istočnjačke umetnosti, koja nas sa takvom čarolijom privlači, je jednostavno orijentalistička lenjost, što znači, do umetnosti razvijena dokolica

kojom se sa ukusom vlada i u kojoj se sa ukusom uživa. Kad stigne do najnapetije tačke svoje bajke, arapski pripovedač još uvek ima vremena na pretek da do najsitnijih detalja opiše purpurni kraljevski šator, amajliju ukrašenu upletenim dragim kamenjem, vrline derviša, ili savršenstvo istinoljubivog mudraca. Pre nego što svome princu, ili svojoj princezi, dopusti da kaže i jednu jedinu reč, opisuje nam, deo po deo, crvenilo i izvišenost linija njenih usana, sjaj i oblik njenih lepih belih zuba, draž pogleda koji smelo plamti ili je stidljivo obojeno i pokrete negovane, besprekorno bele ruke na kojoj se rozikasti, opalno sjajni lak na noktima nadmeće sa sjajem dragulja na prstenu. I slušalac ga ne prekida, strano mu je svako nestrpljenje i moderna čitalačka halapljivost; on sluša o osobinama starog usamljenika sa istim žarom i uživanjem kao i o ljubavnim radostima mladića, ili o samoubistvu vezira koji je pao u nemilost.

Pri čitanju stalno osećamo čežnjivu zavist: Ovi ljudi imaju vremena! Ogromnu količinu vremena! Oni mogu ceo dan i celu noć da smišljaju novo poređenje za lepotu devojke ili za podlost zlikovca! I kada uveče tek do pola stigne priča započeta u podne, slušaoci mirno odu na počinak, pomole se, i sa zahvalnošću od Alaha zatraže sanak, jer sutra je novi dan. U pogledu vremena su milioneri, kao da zahvataju iz neiscrpnog bunara, i gubitak jednog sata, jednog dana i jedne nedelje ne znači im mnogo. I dok čitamo te beskrajne,

isprepletane, čudnovate priče, i sami postajemo mnogo strpljiviji i ne želimo kraj, jer dopali smo za trenutak velike čarolije – boginja dokolice nas je dotakla svojim čarobnim štapićem.

Kod mnogih od onih nebrojenih koji su se u novije vreme umorno i s verom poklonički vraćali postojbinskoj kolevci čovečanstva i kulture i bacali pred noge velikom Konfuciju i velikom Lao-Ceu, radi se jednostavno o dubokoj čežnji za onom božanskom dokolicom koja se tu upražnjava. Šta je čarolija Bahusa koja oslobađa briga i slatka, sanjiva slast hašiša prema beskrajnom miru onoga ko je pobegao od sveta i koji sedeći na rubu planine, posmatra kretanje svoje senke, a svoju dušu, koja pažljivo osluškuje, pušta da se slije sa neprestanim, tihim, opojnim ritmom kruženja Sunca i Meseca. Mi smo kod nas, na jadnom Zapadu, pocepali vreme na najsitnije delove od kojih svaki ima još vrednost novčića a tamo, vreme još uvek nije isparčano, teče u valovima koji stalno rastu i koji su dovoljni da ugase žeđ jednog sveta, tamo je vreme neiscrpno, kao so u moru i svetlost zvezda.

Strano mi je da delatnostima naše industrije i naše nauke koje gutaju ličnosti, dajem bilo kakav savet. Ako industriji i nauci nije potrebna ličnost, onda, ne treba ni da je ima. Ali, mi umetnici, koji naseljavamo jedno ostrvo usred velikog kulturnog bankrota, sa koliko-toliko podnošljivim životnim mogućnostima, moramo

da sledimo druge zakone. Za nas ličnost nije luksuz, već uslov egzistencije, vazduh neophodan za život, preko potreban kapital. Pritom, pod umetnicima podrazumevam sve one kojima je potrebno i neophodno da osećaju da slobodno žive i razvijaju se, da budu svesni osnova svojih snaga i da se prema njima izgrađuju na osnovu urođenih zakona, dakle da se ne bave nikakvom podređenom delatnošću i pukim življenjem u kojem njihovo biće i delatnost u suštini ne bi stajali u istom jasnom i smislenom odnosu, kao što kod dobre građevine stoji svod sa zidom, krov sa stubom.

Ali, otkad je sveta i veka, umetnicima je povremeno bila potrebna dokolica, delom da bi objasnili sebi novostečeno i da nesvesno urađeno puste da sazri, delom da se u besciljnom davanju ponovo približe prirodnom, da ponovo postanu deca, da ponovo osećaju da su zemlji, biljci, steni i oblaku prijatelj i brat. Nevažno je da li neko smišlja metafore, ili stihove, ili samo želi da radeći sam sebe izgrađuje i dopunjuje, za svakog od njih su pritom neophodne pauze. Slikar stoji pred sveže pripremljenim platnom, oseća da potrebno raspoloženje i unutrašnja snaga još uvek nisu tu, proba da radi, dvoumi se, počinje da stvara i na kraju sve s besom ili tugom, odbacuje, oseća se nesposobnim i nedoraslim takvim ponosnim zadacima, proklinje dan kada je postao slikar, zatvara radionicu i zavidi svakom čistaču ulica kome dani prolaze u ugodnom radu i spokojstvu.

Pesnik je isprepadan započetim planom, uzalud traži veličinu koju je prvobitno osetio, precrtava reči i stranice, ponovo ih ispisuje, uskoro i nove baca u vatru, ono što je jasno sagledao odjednom vidi kako bez obrisa posrće u bleđoj daljini, smatra da su njegove strasti i osećanja odjednom skućeni, lažni i slučajni, beži od toga i na isti način zavidi čistaču ulica. I tako dalje.

Jedna trećina, jedna polovina života mnogih umetnika se sastoji od ovakvih trenutaka. Samo veoma retki, izuzetni ljudi uspevaju da stvaraju u stalnom nadahnuću, gotovo bez prekida. Tako nastaju prividno prazne, dokoličarske pauze čiji je spoljašnji izgled kod ljudi skućenog duha oduvek budio prezir ili sažaljenje. Neuk čovek tako malo može da shvati kako marljivi, hiljadostruki rad staje u jedan jedini stvaralački sat, tako malo je u stanju da shvati zašto jedan uvrnuti slikar jednostavno ne nastavi da slika, zašto poteze kičicom ne poreda jedne pored drugih i u miru završi posao, zašto je toliko često nesposoban dalje da radi, zašto pada, premišlja se i zatvara u svoju sobu danima ili nedeljama. A sâm umetnik je svaki put iznova iznenađen i razočaran ovim pauzama, svaki put zapada u istu nevolju i samomućenje dok ne nauči da shvati da mora da se povinuje urođenim zakonima i da, za utehu, preobilje često može da ga zamara i koči. Postoji u njemu nešto delatno, nešto što bi on najradije, koliko danas, pretvorio u vidljivo, lepo delo, ali ono to još uvek neće, još nije

zrelo, još uvek u sebi, kao zagonetku, nosi svoje jedino moguće, najlepše rešenje. Dakle, ne preostaje ništa drugo, nego da se čeka.

Za ovo vreme čekanja ima stotinu lepih zanimacija, pre svega dalje obrazovanje kroz upoznavanje dela značajnih prethodnika i savremenika. Ali ako nosiš sa sobom neki nerešeni dramski zadatak i od njega nemaš mira, uglavnom je neprijatno da čitaš Šekspira, a kada te prvi neuspeh muči i žalosti, malo je verovatno da će Tician da te uteši. Naime, mladi ljudi čiji je ideal „umetnik koji misli” smatraju da je najbolje da se vreme oduzeto od umetnosti upotrebi za razmišljanje i bez cilja i koristi se zapetljivaju u mudrovanja, skeptička razmatranja i druge tričarije.

Drugi, koji još nisu krenuli u sveti rat protiv alkohola, koji je od nedavno i kod umetnika postigao uspeh, nalaze put do mesta gde se za dobrog čoveka uvek nađe čašica. Oni imaju svoju punu simpatiju, jer je vino kao pomiritelj, utešitelj, ublaživač i darodavalac snova otmeniji i lepši bog nego što naši prijatelji u poslednje vreme pokušavaju da nas ubede. Ali ono nije za svakoga. Da bi se vino volelo umetnički i mudro i da bi se u njemu uživalo i da bi se razumeo njegov laskavi jezik u svoj njegovoj tananosti, za to mora čovek, kao i za druge umetnosti, da bude prirodno obdaren, a čak je i tada neophodno učenje, i tamo gde se ne sledi dobra tradicija, retko će dovesti do savršenstva. Čak i ako se radi

o izabraniku, retko će baš u ovim neplodnim vremenima, o kojima govorimo, imati u džepu novac neophodan za istinski kult jednog boga.

Kako sad umetnik, čitave kože i čitave duše, prolazi između ove dve opasnosti – bezvoljnog rada u nevreme i sanjalačke, obeshrabljujuće praznine?

Druženja, sport, putovanja itd. su rasonode koje u takvim stanjima ne pomažu, koje delimično mogu da dođu u obzir samo za imućne, a umetnicima je uvek bilo ispod časti da se u takve ubrajaju. Dešava se da i srodne umetnosti u zlim vremenima jedna drugu ostave na cedilu: pesnik koji pati nad nerešenim zadatkom će samo retko ponovo naći svoj mir i ravnotežu kod slikara, ili slikar kod muzičara. Jer umetnik duboko i potpuno može da uživa samo u stvaralačkim vremenima, dok mu se sada, u njegovim nevoljama, sva umetnost čini ili bljutavom i bledom, ili zagušujuće jakom. Obeshrabrene i bespomoćne jedan sat slušanja Betovena može ponekad lako, na isti način, potpuno da obori, ili da izleči.

Ovo je mesto na kojem sa bolom primećujem da mi nedostaje umetnost lenstvovanja koja je utvrđena i prečišćena solidnom tradicijom, i na kojem moja neporočana germanska duša sa zavišću i čežnjom gleda prema materinskoj Aziji, gde je jedna umetnost bila u stanju da u prividno neformalno stanje vegetativnog postojanja i dangube unese uređen i plemenit ritam. Neću da

se hvalim, ali mogu da kažem da sam potrošio mnogo vremena na eksperimentalno bavljenje ovom umetnošću. Iskustva koja sam pritom stekao moraju da ostanu u okviru separatnog, posebnog saopštenja – dovoljna je moja garancija da sam približno naučio da u kritičnim vremenima metodično i sa velikim zadovoljstvom upražnjavam ovu umetnost. Da se mogući umetnici među čitaocima ne bi razočarano okrenuli od mene kao od šarlatana, umesto da i sami prionu na posao metodičnog lenstvovanja, daću još u nekoliko rečenica pregled mog sopstvenog prvog vremena učenja u hramu ove umetnosti.

1. Jednoga dana sam, mučen mračnom slutnjom, iz biblioteke doneo najpotpunija nemačka izdanja „Hiljadu i jedne noći” i „Putovanja Saida Batala”, seo da ih čitam i posle početničkog kratkog zadovoljstva, otprilike, posle jednog dana, zaključio da su obe knjige dosadne.
2. Razmišljajući o uzrocima ovog neuspeha, shvatio sam na kraju da u ovakvim knjigama može u potpunosti da se uživa samo ležeći, ili sedeći na podu. Uspravna zapadnjačka stolica im oduzima svu vrednost. Pored toga, po prvi put su mi se otvorile oči za potpuno izmenjeno gledanje prostora i stvari, koje se dobija pri ležanju, ili čučanju.
3. Uskoro sam otkrio da se dejstvo orijentalne atmosfere udvostručuje ako, umesto da sam čitam, dam

nekome da mi čita (pri čemu je svakako potrebno da onaj koji čita takođe leži ili čuča).

4. Lektira koja je sada konačno racionalno upotrebljena, proizvela je uskoro rezignirani osećaj posmatrača, koji mi je dao sposobnost da posle kratkog vremena i bez lektire satima ostanem u miru i da moju pažnju uposlim naizgled sićušnim stvarima (zakoni leta mušica, ritmika trunčica prašine vidljivih na suncu, ritmika svetlosnih talasa itd.) Iz toga je proistekla začuđenost nad mnoštvom događaja i umirujuće potpuno zaboravljanje mene samoga, pri čemu je dobijena osnova jednog isceljujućeg, nikada dosadnog *far niente*.

To je bio početak. Drugi će izabrati druge puteve da bi iz svesnog života uronili u sate samozaborava koji su za umetnike tako neophodni i teško dostižni. Ukoliko moj podsticaj izmami možda postojećeg zapadnjačkog majstora dokolice da govori ili da dâ saopštenje svoga sistema, biće ispunjena moja naveća želja.

(1904)

O PUTOVANJU

Kada je traženo od mene da napišem nešto o poeziji putovanja, na prvi pogled mi je izgledalo primamljivo da od srca nagrdim grozote modernih težnji za putovanjima, pomahnitalu želju za putovanjem, jednolike moderne hotele, gradove za strance, kao što je *Interlaken*, Engleze i Berlince, badenski Švarcvald koji je poružneo i postao bezmerno skup, ološ iz velikih gradova koji želi da živi u Alpima kao kod kuće, teniske terene u Lucernu, gostioničare, kelnera, hotelske običaje i hotelske cene, domaće vino i narodne nošnje koje su se iskvarile. Ali, kada u vozu između Verone i Padove pred jednom nemačkom porodicom nisam krio ovakve poglede, hladno i ljubazno su me zamolili da ćutim; a kada sam drugi put u Lucernu ošamario jednog nitkova od kelnera, nisu me zamolili, već su me naterali da neodložno napustim kuću. Od tada sam naučio da se savladavam.

Takođe mi je palo na pamet da sam izuzetno mnogo uživao na svim svojim malim putovanjima, da sam bio zadovoljan, i da sam sa svakog od njih sa sobom poneo veće ili manje blago. Pa čemu onda grdnja?

O tome kako bi moderan čovek trebalo da putuje, postoji mnogo knjiga i knjižica, ali koliko ja znam, nema nijedne dobre. Kada neko kreće na putovanje trebalo bi,

konačno, da zna šta radi i zašto to radi. Današnji varošanin to ne zna. On putuje zato što je leto u gradu suviše vrelo. On putuje zato što se nada da će promenom vazduha, gledanjem druge okoline i ljudi da se odmori od umornog rada. On putuje u planine jer ga s nejasnom željom muči nerazumljiva čežnja za prirodom, za zemljom i rastinjem; on putuje u Rim, jer to spada u obrazovanje. Ali uglavnom putuje zato što putuju i njegovi rođaci i komšije, zato što posle može o tome da se priča i da se s tim razmeće, zato što je to moda i zato što se posle toga kod kuće opet oseća tako lepo i prijatno.

Sve su to razumljivi i čestiti motivi. Ali zašto gospodin Krakauer putuje u Berhtesgaden, gospodin Miler u Graubinden, gospođa Šiler u Sankt Blazin? Gospodin Krakauer to radi zato što ima toliko mnogo poznanika koji uvek idu u Berhtesgaden, gospodin Miler zna da je Graubinden daleko od Berlina i da je u modi, a gospođa Šiler je čula da je u Sankt Blazinu vazduh tako čist. Sve troje bi moglo da razmeni svoje planove za putovanje i pravce, i bilo bi potpuno isto. Svuda može da bude poznanika, svuda može da se dâ novac, a Evropa je neizmerno bogata mestima sa dobrim vazduhom. Dakle, zašto baš u Berhtesgaden? Ili u Sankt Blazin? Greška je u ovome. Putovanje bi trebalo da predstavlja stalni doživljaj, a nešto vredno može da se doživi samo u okruženju sa kojim postoje duhovne veze. Neki simpatični izlet, veselo provedeno